

FORLÆNS, BAGLÆNS OG SIDELÆNS

Af Mikael Busch

Et essay om Erik Boels hemmelige dagbog, om et konspiratorisk møde i Lagkagehuset og om Bent Blüdnikows rituelle slagting af ”Lenz – Stasi-agenten, der blev fanget af fortiden.”

Bogen om Lenz blev et led i den fortsatte skyttegravsrig om den rette fortolkning af Den Kolde Krig.

Den 20. december 1999 blev en 43-årig dansk EU-embedsmand arresteret, mens han besøgte sin gamle mor i Københavns Sydhavn. Manden hed Morten Jung, men navnet blev først kendt 4-5 år senere. Morten Jung blev sigtet for – under dæknavnet Lenz – at have arbejdet som agent for det tidligere DDR's berygtede sikkerheds- og efterretningstjeneste, Stasi. Dette blev startskuddet til den såkaldte Lenz-sag, som fyldte meget i medierne i 1999/2000, og som ca. 15 år senere blev omdrejningspunktet for min bog *Lenz – Stasi-agenten, der blev fanget af fortiden* (2015).

Forlæns, baglæns og sidelæns handler om de forskellige efterspil, bogudgivelsen om agent Lenz har givet anledning til med hovedvægt på Erik Boels hemmelige dagbog.

En hilsen til x-klassen!

Mon ikke bogen om agent Lenz bliver et af samtaleemnerne, når Morten Jung, manden bag Stasi-dæknavnet, mødes med sine gamle gymnasiekammerater senere på året, formentlig lørdag den 19. december 2015? Traditionen med at mødes den sidste lørdag før jul går helt til-

bage til 1973, da Morten Jungs klasse på Vestre Borgerdyd (som i dag hedder Københavns Åbne Gymnasium) gik i 1x. Det ved jeg ikke fra Morten Jung selv – han ville desværre ikke medvirke i bogprojektet – men fra én af de “bipersoner”, der figurerer på Morten Jungs Stasi-kartotekskort, den såkaldte F16-formular. På denne blanket står agentens borgerlige navn samt navnet på en række personer fra hans familie og omgangskreds. Selvom koldkrigsfundamentalister den dag i dag mener at vide, at sådanne “bipersoner” også er en slags agenter, er det langtfra altid tilfældet. Mindst fire af de fem personer, der er anført på Morten Jungs F16-blanket, vidste ikke engang selv, at de optrådte i Stasis arkivalier. De fem bipersoner er: B.S., Morten Jungs første ægtefælle og mor til et fælles barn; Morten Jungs ældre halvbror, Bjarne; vennen fra gymnasiet, Anders Gundelach; studiekammeraten fra Københavns Universitet, FP-J samt Erik Boel, ven og arbejdskollega fra Morten Jungs tid som studentermedhjælper i Udenrigsministeriets Danida-afdeling.

Man kan antage, at Morten Jung har nævnt navnene på de fem personer over for de to føringsofficerer, han havde gennem sin Stasi-karriere – Heinz Becker (1974-85) og Gerhard van der Sand (1985-89) – som potentielle agentemner, men man kan ikke vide det med sikkerhed. Det fremgår ikke af det tilgængelige materiale vedrørende agent Lenz i det centrale Stasi-arkiv i Berlin. Om der måtte stå noget andre steder,

Vorg.-AM	Reg.-Nr.	XV 6991/75
Deltsname	Lenz	
IM-Art/Delst		
Angelegt am	29.12.75	BV/Verw. HVA
Abt./KD	XII/4/2405	Mitarb. Becker, Heinz (2405) 1734
Beendlet am	BV/Verw. T.II/1-3	Archiv-Nr. 21354
Datum	20.11.81	Art der Veränderung 25.1.81, v c
III-Akte A Teil I, Teil II/1		
16.4.79	T.II/2 angel.	
17.2.82	T.II/3 angel. und T.II/4 angel.	
27.4.83	T.II/5 angel.	
1.11.83	an HVA/XII/3/302 Becker, Heinz 1730	
9.10.84	T.II/1-3 Archiv	
Form 23	319 28.12.75	

Den 29. december 1975 oprettede HVA's danmarkskontor et kartotekskort vedrørende dæknavnet IM "Lenz" på den gængse såkaldte F22-blanket, som i dette tilfælde blev påtegnet med registreringsnummeret XV6991/75.

Kopie BSTU
AR 2 11.07.12
F22 / HVA

henstår i det uvisse. Jeg har ikke fået bevilget aktindsigt i PET's og CIA's arkiver. Jeg har faktisk ikke engang set Morten Jungs F16-blanket. Den indgår i det myteomspundne Rosenholz-arkiv, hvis danske dele CIA stillede til rådighed for PET fra midten af 1990'erne.

Hvordan kan jeg så kende navnene på bipersonerne? Det må da være strengt fortrolige oplysninger? Det er det også, men bipersonernes initialer stod at læse i en stort opsat artikel i Ekstra Bladet den 18. august 2000 under overskriften *Lenz-sagen breder sig til S-toppen*. Erik Boel, Socialdemokraternes internationale sekretær, stod endda med sit fulde navn og optrådte på et foto ved siden af sin ungdomsven Morten Jung. Journalisterne Per Michaelsen og Mette Herborg var dermed så venlige at delagtiggøre offentligheden i den viden, de havde fået via en læk i PET. Man kan forestille sig, som jeg skriver i bogen om Lenz, at én eller flere hardlinere i PET – i frustration over det mangelfulde retsopgør med “landsforræderne” efter Murens fald og Den Kolde Krigs ophør – havde videregivet oplysningerne fra Rosenholz til Danmarks førende Stasi-jægere Michaelsen og Herborg.

Det er jeg på en vis måde glad for her 15 år senere. Uden denne læk var Lenz-bogen næppe blevet til noget. Ved at google initialerne på bipersonerne og ved at læse gamle årsskrifter fra Vestre Borgerdyd Gymnasium og lignende kunne jeg på kort tid etablere fundamentet til et værdifuldt kildenetværk. En række personer kunne bidrage til at belyse Morten Jungs fortid som ræverød skoleelev på Bavnehøj Skole i Københavns Sydhavn, som flittig gymnasieelev, som aktivistisk DKU'er, som deltager i Østersøugen i Rostock, som festglad stud.polit. og som diskussionslysten 4. Maj alumne, der undergik en mystisk forvandling fra “Røde Morten” til “Blå Morten.”

Uden disse kilder havde jeg næppe hørt om det unikke sammenhold i Morten Jungs gamle gymnasieklasse. Et sammenhold, der blev grundlagt fredag den 21. december 1973, da hele klassen spiste morgenmad og drak Gammel Dansk sammen forud for den officielle juleafslutning på Vestre Borgerdyd. Jeg ønsker dem en hyggelig julekomsammen den 19. december!

Den hemmelige dagbog

Erik Boel, manden der stod med navns nævnelser i Ekstra Bladet, var en vigtig kilde til kapitlet D2 om agent Lenz' storhedstid som leverandør af dokumenter fra Udenrigsministeriets Danida-afdeling til Stasis afdeling for udlandsspionage i Østberlin. Erik Boel, som var Morten

LENZ-SAGEN BREDER SPION- TOPPEN

Socialdemokratiets internationale sekretær Erik Boel optræder under Stasi-agenten Lenz' registreringsnummer

Under en færdig orientering af Folketingets retsudvalg har spionminister Frank Jensen oplyst, at der ud over Lenz selv optræder fem personer under dens registreringsnummer XV6991/75. Den ene af disse er Socialdemokratiets internationale sekretær Erik Boel, der dog ikke har været sigtet i Lenz-sagen, skriver Ritzau Bureauet.

At Erik Boel var inddraget i Lenz-sagen, vidste Ekstra Bladets læsere allerede den 31. december 1999, da vi brugte tydelige søm, at PET havde efterforsket Socialdemokratiets internationale sekretær gennem flere år, fordi han i 1978-81 skulle kontor med den spionistige EI-embedsmænd, da de brugte var studentermedhjælper i Udenrigsministeriet.

BUDTZ-KREDSEN

Det var netop i den periode, da spionen Lenz leverede fortløbende dokumenter fra det danske udenrigsministerium til den tyske udlændingsagente RITZ af deling XII. De to studenterkommentarer blev gode venner og kom privat sammen. Således er Erik Boel blevet præsenteret for den spionistiske mor, der indtil for nylig selv var sigtet som værende identisk med spionen Nelly.

Da Erik Boel var blevet færdig som cand.aecon.pol.

i 1981, fortsatte han som fuldmægtig i Udenrigsministeriet, indtil han i 1984 fik job som lektor ved Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Under denne ansættelse skrev han bogen 'Socialdemokratiets Atomvåbenpolitik på grundlag af fortløbende mødereferencer i Stuvoldens rebolem'. Og det var i denne bog, at Erik Boel havde påtænkt den om, at fodnotepolitikken blot var en videreførelse af Socialdemokratiets traditionelle sikkerhedspolitik i skærpet form. Selv om forfatteren ikke var medlem af Socialdemokratiet, har han til folkens omkring Lasse Bulitz.

I 1987 vendte Erik Boel tilbage til Udenrigsministeriet, som sendte ham tre år

Spion-sagen med den 44-årige EU-embedsmænd blev opgivet på grund af foretæles, men der er stadig røre om den.
(Foto: Thomas Wilmann)

Socialdemokratiets internationale sekretær Erik Boel har fået Stasi-registreringsnummer med Lenz og har i årevis været efterforsket af PET. (Foto: Socialdemokratiet)

til Zimbabwe som 1. ambassadesekretær, men i 1992 ansatte Lasse Bulitz sønnen Steen Christensen ham som sin efterfølger på posten som international sekretær i Socialdemokratiet.

Der skal her erindres om, at mens Lenz leverede do-

kumenter fra Udenrigsministeriet til Stasi, færdiges ledende socialdemokrater som for eksempel Steen Christensen på ER-ambassaden, hvor de fortløbende møder underholdt sig med spionen Herbert om dansk sikkerhedspolitik.

Lige siden PET-chefen Birgitte Stampe tilfældt, har hun haft Lenz-sagen liggende på sit skrivebord, herunder nævnt Erik Boel. Men de skiftende socialdemokratiske justitsministre har tillyseladende ikke haft lyst til at trænge til bund i sagen.

ORDRE OM LAV PROFIL

Først da SIRA-databasen blev afkødet for halvandet år siden, mente Frank Jensen (S), at han ikke længere kunne undgå sig. Og i november sidste år rejste en delegation af embedsmænd fra Justitsministeriet og PET til Berlin, hvor de besøgte Giesack-arkivet.

Materialer om Lenz førte til arrestationen af den dengang 43-årige EU-embedsmænd Rigmundskat Henning Fole afgående i juni, at sagen var forløbet. Efter

115 dage i isolation kræver EU-embedsmænd en erstatning på 80.000 kr.

NYRUP NERVOS

Da Ekstra Bladet kort efter var interviewede Erik Boel, sagde han, at PET-chefen Birgitte Stampe havde pålagt ham ikke at sige sig om Lenz-sagen. Samtidig lagde han vægt på at fortælle, at han aldrig havde tilhørt kredsen omkring Lasse Bulitz.

Oplysningerne om Erik Boels rolle i Lenz-sagen har gennem måneder udfæstet nervøsitet i Socialdemokratiets top. Således skal Paul Nyrup Knudsen have optrådt præsenteret over for den internationale sekretær. I kulisserne tales der om, at man søger en afløser.

AF METTE HERBORG OG PER MICHAELSEN

Var Socialdemokratiet gennemsynet af Stasi-forbindelser? Dette billede forsøger Ekstra Bladets Stasi-jæger Per Michaelsen at tegne den 18.08. 2000. Uden den lille indlejrede artikel De fem på listen, var der næppe kommet en bog om agent Lenz.

DE FEM PÅ LISTEN

Ekstra Bladet er bekendt med navnene på de fem personer, som ud over Lenz selv optræder på dens registreringsnummer XV6991/75.

Den første er Socialdemokratiets internationale sekretær Erik Boel. Den anden er Lenz tidligere kæreste B.S., som havde datteren Roma og datteren Stasi-konem med ham. Den tredje er familimed-

delbare nærbod og måske ufrivilligt leverer-spioner, som han sender videre til Stasi.

Er man blevet forsynet med et dæknavn, er det sandsynligt, at man kender til spionens virksomhed og er en egentlig hjælper.

Det var for eksempel Lenz' kæreste Roma, som rejste til Østtys sammen med ham for at modtage instrukser fra to forretningssædere i december 1988.

ok 4. jun

Jungs kollega som studentermedhjælper, fortalte åbenhjertigt om deres venskab, om deres strejftog gennem Københavns natteliv omkring 1980 og om deres fælles ferierejser. At hans gode ven samtidig udførte spionage for Stasi, havde Boel dengang ingen anelse om.

Som der står i en note i bogen om Lenz, ville Erik Boel dog desværre ikke bidrage til det kapitel, der tematiserer bipersonerne: "Erik Boel skrev i den periode, som må karakteriseres som hans livs politiske krise, en ca. 50 sider lang dagbog, hvori han nedfældede sine refleksjoner og sine samtaler med statsministeren, forsvarsministeren og andre centrale personer." Det vil han gerne nu, efter at bogen er kommet.

Boel lukkede allerede en smule op for posen i en kronik i Politiken i løbet af sommeren (28.7.2015). Under overskriften *Mit liv som Josef K* berettede kronikøren om den kaffaskete tilstand, han pludselig befandt sig i, da han blev presset fra flere forskellige sider. Selvom der ifølge kronikken var en god stemning – "vin eller øl?" – da han den 16.12.1999 blev indkaldt til den første af flere samtaler med PET-chefen Birgitte Stampe og hendes operative chef Hans Jørgen Bonnichsen,

og selvom der også blev fyret et par jokes af fra begge sider, var situationen ganske alvorlig.

Der forelå ingen skriftlig dagsorden for “mødet”, men tre forskellige emner stod til “diskussion”. Punkt et: Et Stasi-dokument kædede muligvis Boel sammen med politiske aktiviteter i 1970’ernes Belgien. Nej, en misforståelse! Her var nok tale om en belgisk navnebror. Punkt to: Boels “russerkontakt”, dvs. en diplomat fra den sovjetiske ambassade, Boel havde haft på besøg et par gange på sit kontor på Thorvaldsensvej 2. Selvom der ikke var noget odiøst i, at en international sekretær havde kontakt med en repræsentant for landets potentielle fjende – det havde Gud og hvermand i det politiske miljø – var Boel indstillet på at afslutte kontakten. Han ønskede ikke at risikere noget. Punkt tre: En artikel fra Ekstra Bladet tre dage forinden (*Stasi-spion i udenrigsministeriet*) gav anledning til en række spørgsmål. At dette punkt var det vigtigste, blev lysende klart for Boel i de efterfølgende samtaler. Boel følte, at der blev kastet en “ikke konkretiseret mistanke” på ham.

En anden hyppig, ja daglig, samtalepartner, som Erik Boel ikke selv havde valgt, var Per Michaelsen fra Ekstra Bladet. Allerede den 31.12. skrev Michaelsen, at “Nogle personer i den spionsigtedes [Lenz] nærhed har haft PET’s søgelys rettet på sig.” Og lidt længere nede: “Centrale kilder [altså lækken!] oplyser til Ekstra Bladet, at det især gælder hans tidligere studenterkammerat, stud.scient.pol. Erik Boel.” Michaelsen ville gerne have nogle saftige detaljer om Morten Jung – “vær nu ikke så hemmelighedsfuld, Erik” – og ville med glæde lægge spalteplass til et dobbeltopslag om de skiftende relationer mellem de to gamle venner og studentermehjælperkolleger.

Især arbejdede han energisk på at tegne et billede af den internationale sekretær som en nøgleskikkelse i 1980’ernes socialdemokratiske fodnotepolitik. Mon ikke Erik Boel i virkeligheden havde støbt kuglerne for Lasse Budtz, bannerføreren for fodnoterne? Mon ikke flere på hinanden følgende socialdemokratiske justitsministre havde bedt PET om at skynde sig langsomt med at tjekke Boel i Stasi-arkivet? I værste (bedste!) fald var hele det kongelige danske socialdemokrati gennemsyret af Stasi-forbindelser! Imod disse spektakulære antagelser talte – desværre for Michaelsen – et par kedelige detaljer: Erik Boel havde først meldt sig ind i Socialdemokratiet i 1992 – altså efter fodnotetiden, der stoppede i 1988. Erik Boel havde faktisk kun truffet Lasse Budtz en enkelt gang. Den 22.8.2000 skrev Erik Boel – med bistand fra daværende forsvarsminister Hans Hækkerup – en kronik til Berlingske Tidende, hvori han gjorde det klart, at han ikke havde lod eller del i fodnotepolitikken.

The fab four og det fortsatte formandsopgør

Lige efter afsløringen af Lenz var Boel imidlertid stadig under et enormt pres. Få timer efter den forebyggende samtale med PET-cheferne på Station Bellahøj havde Poul Nyrup Rasmussen ingen uld i mund, da han på sit statsministerkontor gjorde det klart for Erik Boel, at han, den internationale sekretær, foreløbig ikke kunne rejse til udlandet. Det betød umiddelbart, at en længere række allerede planlagte rejser til Mellemøsten, Bosnien, Slesvig-Holsten og Norden m.fl. måtte aflyses. Desuden kunne Boel ikke medvirke ved møder, hvor statsministeren eller medarbejdere fra Udenrigsministeriet var til stede. Altså en delvis suspendering af Boel. Kunne han i denne alvorlige situation nogensinde gøre sig forhåbninger om at blive formand for Europabevægelsen?

I de følgende uger vendte Erik Boel sin ubehagelige situation med adskillige: Venner, partifunktionærer, embedsmænd, ministre, lovende ungdomspolitikere i DSU osv. Det hele er fastholdt i dagbogen, som tegner et billede af en mand, der pludselig er kastet ud i en eksistentiel krise. Samtidig giver notaterne – så at sige bag om ryggen på dagbogsforfatteren – et fascinerende indblik i et stort og mangearmet partiapparat, hvor der er mange forskellige dagsordner på spil. Når man f.eks. læser Boels notater efter samtaler med Svend Auken, Ritt Bjerregaard og Mogens Lykketoft, er det svært at undlade at se de tre socialdemokratiske frontfigurers reaktioner som led i en fortsat formandsstrid.

Med en Beatles-analogi udgjorde de tre – sammen med Poul Nyrup selv – socialdemokraternes *fab four*. I skiftende koalitioner delte disse fire store magten i partiet mellem sig i hele perioden efter Anker Jørgensen fra 1982 og frem til 2005, da den relativt ukendte Helle Thorning-Schmidt kækt proklamerede, at hun kunne slå Anders Fogh. I begyndelsen af 2000 var der ingen af de tre – hverken Svend, Ritt eller Mogens – der var synderligt imponerede over statsministerens håndtering af Lenz-sagen og dens alvorlige konsekvenser for Erik Boel.

”Jeg ville ikke have behandlet dig sådan”, erklærede Svend Auken bramfrit i en fortrolig samtale med Boel. Auken mente, at der var tale om en eklatant overreaktion fra Nyrups side. Statsministeren var tydeligvis gået i selvsving: ”Ring når som helst.” En nervøs statsminister, overforsigtige embedsmænd og et aggressivt Ekstra Blad udgjorde en farlig cocktail, vurderede Auken. Man kunne mene, at der her var tale om en gratis omgang, men den magtfulde miljøminister forsøgte faktisk at presse sin justitsministerkollega Frank Jensen til at fremkomme med et statement, der rensede Boel. Til Frank Jensens store irritation.

Ritt Bjerregaard, som Erik Boel havde en samtale med i toget på vej til København i begyndelsen af februar 2000 – kort tid før hun blev

udnævnt til fødevareminister – fandt det selvfølgelig, at Erik Boel blev efterforsket nærmere. Sådant som sagerne stod. Hun ville dog ikke selv bøje sig “for partiets skyld”, hvis Nystrup ville forsøge at få Boel til at trække sig “frivilligt”. Opvokset i et kommunistisk hjem som hun var, var hun grundigt træet af klichéerne om at gøre noget “for partiets skyld” eller “for sagens skyld.” Som altid havde hun et klart blik for betydningen af relationer og styrkeforhold. “Hvor stærk er du?” spurgte hun Boel. Hun kunne forestille sig, at Poul Nystrup – evt. via Ole Stavad som mellemmand – ville forsøge at skille sig af med Boel. “Stor støtte. Meget klar [...] vil se hende igen”, noterede Erik Boel i sin dagbog efter snakken med Ritt.

“Er du sigtet?” spurgte Mogens Lykketoft i en telefonsamtale med Erik Boel i sommeren 2000. Nej, det havde Boel ikke været på noget tidspunkt. Boel glædede sig over den empati, han fornemmede hos finansminister Lykketoft, som blev udenrigsminister senere på året. I løbet af efteråret inviterede han demonstrativt Boel med på en 14 dages rundrejse i Afrika og udstillede dermed indirekte en fummelfingret statsministers håndtering af Lenz-sagen. Under rundrejsen til lande som Mozambique, Kenya, Zimbabwe og Sydafrika fulgte den danske delegation ivrigt med i George Bush’ og Al Gores kamp om at blive den næste amerikanske præsident. Et par år senere – efter Poul Nystrups nederlag til Anders Fogh ved valget i 2001 – blev Mogens Lykketoft formand for socialdemokraterne. Han tabte dog klart til Fogh ved det næste folketingsvalg. *The fab four* var historie. I 2002 blev Erik Boel formand for Europabevægelsen.

Kvinden i telefonen

“Er det dig, der skriver bøger om Lenz?” Ud fra telefonstemmen ville jeg bedømme kvinden til at være omkring 60 år gammel. Jeg havde jo ganske rigtigt skrevet om den danske Stasi-agent med dæknavnet Lenz. Dog kun en enkelt bog. Den var udkommet tre dage forinden, tirsdag den 28. april. Nu var det fredag den første maj, og da den ca. 60-årige kvinde ringede mig op, befandt jeg mig i et regionaltog med kurs mod Hamborg. Jeg ville omsider opleve første maj i byen. Ikke på grund af en særlig veneration for arbejderens internationale kampdag i en hanseatisk udgave. Jeg var simpelthen nysgerrig efter at se, hvordan det konkret går for sig, når politi og demonstranter har deres årlige rituelle sammenstød i Schanzenviertel. Det kunne jeg skrive en lang beretning om, men det er ikke anliggendet her.

Kvinden i telefonen havde endnu ikke læst min bog, men hun havde læst den kronik, jeg samme morgen havde i Jyllands-Posten. Under overskriften *Tilfældet Lenz* fortalte jeg i kortform historien om Morten Jung og forsøgte samtidig at skabe interesse for min bog. Kvinden i telefonen fortalte mig, at hun havde nogle oplysninger om Lenz. De var dog så følsomme, at hun ikke kunne meddele mig dem i telefonen. Vi måtte mødes face to face. Vi kunne ikke lige aftale et passende mødetidspunkt her og nu, men jeg lovede at ringe tilbage til hende, når jeg var kommet hjem fra Hamborg.

Samtalen med kvinden i telefonen beskæftigede mig resten af togturen. Især gav hendes efternavn min konspiratoriske hjerne anledning til alle hånde spekulationer. Hun hed Lenz! Havde hun mon været ungdomskæreste med Morten Jung? Havde han mon valgt sit dæknavn som evigt minde herom? Knud Wollenberger, hovedpersonen i min første Stasi-bog – *Knud og Vera – Et Stasi-drama* (2012) – valgte selv sit særprægede dæknavn “Donald”. Formentlig inspireret af en stor interesse for en vis tegneseriefigur: Donald Duck. Det fremgår af et næsten overvældende materiale vedrørende IM “Donald” i Stasi-arkivet. Dvs. ikke interessen for Anders And-figuren – den havde jeg erfaret på anden vis – men der står eksplicit i et mødereferat, at Wollenberger selv valgte sit dæknavn.

Men Lenz? Havde den 18-årige gymnasieelev fra Vestre Borgerdyd Morten Jung selv valgt sit dæknavn? Vidste han overhovedet, at Lenz betyder “vår” på tysk? Ifølge gamle klassekammerater var Morten Jungs gymnasietysk kun gennemsnitligt. Mon ikke den sandsynlige ophavsmand til det poetiske dæknavn, der emmer af ungdom og fornyelse, snarere var Kurt Vieweg, der helt tilbage i mellemkrigstiden havde indledt en livslang forbindelse med Morten Jungs mor og havde været formidleren, da Lilian Jung-Olsen indledte sit samarbejde med Stasi, formentlig engang i løbet af 1960’erne? Den gamle konspirator og katalysator, som på sine ældre dage formelt var professor ved Ernst-Moritz-Arndt-Universität i Greifswald, ville måske – over for sine reelle arbejdsgivere i HV A (Hauptverwaltung Aufklärung), Stasis afdeling for udlandsspionage – signalere nyt, ungt blod. I form af sønnen af den gamle kampfælle i den antifascistiske kamp.

Eller var ophavsmanden til dæknavnet i virkeligheden en litterært interesseret Stasi-funktionær, som havde ladet sig inspirere af den vesttyske forfatter Peter Schneiders gendigtning af Georg Büchners berømte fortælling *Lenz* fra 1830’erne om *Sturm und Drang* digteren Jakob Michael Reinhold Lenz? I Peter Schneiders samtidsversion forsøger digte-

ren Lenz at leve som rigtig arbejder, men retter efterhånden sit blik mere og mere ind i sig selv. Tankevækkende. Men fandtes der – ud over i film som *De andres liv* – overhovedet litterært interesserede Stasi-funktionærer?

Et konspiratorisk møde i Lagkagehuset

Efter min hjemkomst fra Hamborg ringede jeg som aftalt til kvinden i telefonen. Optimistisk forestillede jeg mig, at hun måske allerede i telefonen ville røbe nogle af de oplysninger, hun sad inde med. Det lykkedes mig dog ikke at lokke noget ud af hende. Det blev kun til en længere omgang smalltalk. Først når vi mødtes ansigt til ansigt, ville hun lukke op for posen. Det var klart, at det var mig, der skulle komme til hovedstadsområdet, og ikke hende, der skulle komme til Kolding. Det burde heller ikke være noget problem at finde et mødetidspunkt. Jeg drager næsten til København hver uge for at deltage i møder på adressen Vesterbrogade 16, hovedkvarteret for GL, Gymnasieskolernes Lærerforening. Efter at gymnasielærerne ligesom folkeskolelærerne blev kørt over ved de skelsættende overenskomstforhandlinger i 2013 – Corydon og andre mørkets kræfter havde som bekendt dannet en kynisk konspiration mod landets undervisere – er jeg til min egen overraskelse blevet fagforeningspolitiker.

Det viste sig at blive uventet vanskeligt at finde et mødetidspunkt. Vores kalendere var for fyldte. De følgende uger havde jeg derfor rig lejlighed til at fabulere videre over de afgørende nye oplysninger vedrørende agent Lenz, som kvinden i telefonen kunne bidrage med. Endelig – godt en måned senere end det første telefonopkald – lykkedes det at finde det helt rigtige tidspunkt: Fredag den 5. juni kl. 17 i Lagkagehuset på Københavns Hovedbanegård. Altså på Grundlovsdag, endda præcis på 30-årsdagen for Danmarks historiske fodboldsejr over Sovjetunionen. Michael Laudrup og Preben Elkjær havde scoret to mål hver i en kamp, hvor alt var lykkedes. De danske drenge havde banket den russiske bjørn og gjort den 5. juni 1985 til en magisk sommerdag under Den Kolde Krig. Ville historien gentage sig? Ville den 5. juni 2015 blive dagen, hvor jeg ville trænge ind i nye, dybe hemmeligheder om én af Stasis danske håndlangere?

Jeg indfandt mig med militær præcision i Lagkagehuset, dvs. fem minutter før det aftalte tidspunkt, kl. 16.55.

Det havde jeg også gjort, da jeg godt seks år tidligere havde fået en aftale med Knud Wollenbergers sidste føringsofficer, Wolfgang Matthes.

Jeg havde i længere tid forsøgt at kontakte ham på egen hånd via det sociale medium StayFriends, som – trods navnet – er et slags tysk Facebook før Facebook, hvor man kan komme i kontakt med gamle skolekammerater. Wolfgang Matthes havde således fra 1956-1966 gået i skole i den lille by Raschau i Sachsen. Selvom jeg ikke selv har gået i hverken øst- eller vesttysk skole, havde jeg været snedig nok til at oprette en profil. Den tidligere Stasi-officer undlod dog at besvare min direkte henvendelse gennem StayFriends. Kun ved Wollenbergers personlige mellemkomst var aftalen kommet i stand. Wollenberger havde ganske vist selv næsten mistet talens brug, efter at hans alvorlige sygdom (MSA) havde svækket ham i alvorlig grad, men da en direkte telefonopringning til den gamle føringsofficer udgik fra den gamle uofficielle meddelers mobiltelefon, måtte jeg være en ok fyr. Så kl. 8.55 den 3. maj 2009 indfandt vi os begge, forfatteren og føringsofficeren, på det aftalte sted, en hotellobby i Berlin-Pankow. Det var selvfølgelig i sig selv en oplevelse at møde en rigtig, tidligere Stasi-officer under næsten konspiratoriske omstændigheder, men der kom intet konkret ud af samtalen.

Det gjorde der desværre heller ikke seks år senere i Lagkagehuset på Københavns Hovedbanegård. Det begyndte ellers fint. Kvinden fra telefonen, som ganske vist ikke ankom med militær præcision, var omkring 60 år gammel. Ganske som jeg havde antaget. Eller var hun måske nogle år ældre? I så fald holdt hun sig godt. Da vi havde bestilt kaffe, kom hun med de oplysninger, hun ikke ville meddele over telefonen.

I gymnasiet havde hun gået i klasse med en person, som senere blev chef for PET. Lovende! De sås stadig med jævne mellemrum, selvom personen havde skiftet skole i løbet af gymnasietiden – måske til det gymnasium, Morten Jung havde gået på. Altså Vestre Borgerdyd? Nej, muligvis var det et andet gymnasium, men det var ikke så afgørende. Den afgørende oplysning var, at den senere PET-chef måske havde ladet sig inspirere af sin gamle klassekammerat – altså hende, som her går under navnet kvinden i telefonen – da den spion-mistænkte EU-embedsmand Morten Jung skulle forsynes med et dæknavn. Kvinden forestillede sig med andre ord, at danske myndigheder stod bag dæknavnet Lenz! Her knækkede filmen. Ingen spektakulære afsløringer. Ingen romantiske forviklinger. Ingenting overhovedet – bortset fra en kvinde, der forestillede sig, at hendes eget efternavn havde en vis betydning for historiens gang. Jeg følte pludselig trang til at komme væk så hurtigt som muligt. Som den gentleman, jeg gerne ser mig selv som, holdt jeg dog høfligt snakken i gang, så længe vi havde kaffe i vores papbægre.

Den mest sandsynlige teori vedrørende dæknavnet er nok alligevel Peter Schneiders gendigtning af Büchners klassiker. Den ca. 100 sider lange fortælling om den revolutionære unge mand, Lenz, udkom i 1973. I 1974 blev den oversat til dansk. Og i 1975 – hvilket jeg ikke var opmærksom på, da jeg skrev kapitlet om hvervningen af Morten Jung – blev værket optaget i Samlerens Bogklub.

Paradise Lost: Fra god koldkriger til pladderhumanist

Mandag den 27. april om aftenen sad min teenagesøn og jeg og slap-pede af foran fjernsynet. Vi havde tunet ind på TV3 og morede os kosteligt over *Paradise Hotel*. Pludselig tikkede der en e-mail ind fra en journalist på *Weekendavisen*: “Hey Mikael, hvad siger du til Bent Blüdnikows anmeldelse?” Bogen om agent Lenz skulle som nævnt officielt udkomme tirsdag den 28. april, men man kunne åbenbart allerede læse Bent Blüdnikow anmeldelse på nettet.

Jeg var faktisk spændt på, hvad netop Blüdnikow ville mene om min nye bog. Han havde været ovenud begejstret for *Knud og Vera*. Så begejstret, at det næsten lød for godt til at være sandt: “En helt ustyrlig fremragende og rystende bog”, skrev han i Berlingske i maj 2012 (9.5.) og tildelte min sene debutbog seks stjerner. På Bogforum senere på året kunne man opleve en energisk Bent Blüdnikow interviewe den tidligere DDR-dissident Vera Lengsfeld på én af de mange scener, idet mit forlag havde udpeget Blüdnikow som en slags ambassadør for *Knud og Vera*.

Det anede mig, at Blüdnikow nok ville se noget anderledes på mit nye projekt. Dels havde jeg i løbet af mit 2-3 år lange researcharbejde – på grundlag af Lenz-relaterede dokumenter i Stasi-arkivet – undergået en form for forvandling fra erklæret Stasi-jæger til noget andet. Dels plæderer jeg i min bog for en ny optik på opgøret med Den Kolde Krigs landsforrædere i al almindelighed. Jeg vil gerne yde mit bidrag til at foretage et generalopgør med det, jeg kalder “koldkrigs-communitiet”, en kreds af forbenede, men toneangivende koldkrigere, hvor Blüdnikow har en helt central placering. Ville det mon gå ud over anmelderens opfattelse af min bog?

Det ville det i den grad. Blüdnikow fejllæste bogen om Lenz i forfærdende grad. En overfladisk læsning af bogens forord forledte Blüdnikow til at tro, at jeg skulle have indgået en dubiøs pagt med en række af Morten Jungs venner og bekendte med henblik på at “pletrense” den tidligere Stasi-agent. Derefter gik det derudaf i en vitriolsk anmeldelse, hvori der intet som helst godt var at sige om min bog. Tværtimod var

der næsten ingen ende på, hvad der var galt. Blüdnikows slutsalve lød: “Der er tale om en ren tilståelsessag om videnskabeligt fifleri.” Karakter: Én stjerne. Det lød næsten for skidt til at være sandt.

Ikke mere *Paradise Hotel* den aften! Efter en søvnløs nat stod jeg op kl. fire om morgenen tirsdag den 28. april og satte mig til tasterne for at skrive et genmæle til Berlingske (29.4.). Under overskriften *En vanvittig anmeldelse* forsøgte jeg at gendrive to af de mest forrykte fejl.

Fejl nummer et: På grund af den lukkede arkivsituation skulle jeg ifølge Blüdnikow have lavet mit manuskript om med henblik på at “pletrense” Lenz og “frikende vennerne”. Den forandring, mit projekt ganske rigtigt havde undergået, havde intet med “vennerne” at gøre. Via min aktindsigt i Stasi-arkivet havde jeg indset, at Morten Jung ikke var så stor en agent, som jeg selv havde troet. Lenz havde nemlig efter alt at dømme minimeret sit Stasi-engagement i løbet af sin meddelerkarriere:

“Hvis EU-systemet var Lenz’ endemål – det var det ifølge Stasis udenlandsspionages sidste chef, Werner Grossmann – hvorfor levede han så kun halvt så meget som i sin »storhedstid« i Udenrigsministeriet omkring 1980? På den dobbelte tid?”

Fejl nummer to: Ifølge Blüdnikow skulle jeg uden nærmere argumentation påstå, at de personer, der figurerer på Lenz’ kartotekskort, ikke nødvendigvis selv var vidende om, at de stod der.

Her afslører Blüdnikow et pinligt ukendskab til de senere års Stasi-forskning. Ifølge DIIS’ ti år gamle koldkrigsudredning foreskriver Stasis egne registreringsvejledninger ganske vist, at bipersoner – for at blive optaget på F16-kartotekskortet – er, om ikke selv aktive agenter, så dog i det mindste bevidste om hovedpersonens Stasi-kontakt. Men det, som den store udredning næsten fremstillede som en naturlov, ser forskningen anderledes på i dag. Jeg citerer igen fra mit genmæle:

“Blüdnikow må have læst hen over bogens side 191, hvor jeg citerer en mail fra verdens førende Stasi-forsker, Helmut Müller-Enbergs, som jeg har forelagt problematikken: »Personer, der er registreret på et HVA-kartotekskort [dvs. Stasis udlandsspionage], kender ikke nødvendigvis hverken andre registrerede personer eller deres relationer til HVA. De ved ikke engang nødvendigvis, at de selv er registreret.»

Det, der overraskede mig mest ved Blüdnikows anmeldelse, var, at den

var så åbenlyst uredelig. Det havde jeg ikke set komme. Jeg beskylder ikke Blüdnikow for *bevidst* uredelighed. Findes der overhovedet bevidst uredelige? Milena Penkowa? Jeg tror faktisk, at Blüdnikow er oprigtigt indigneret over min (angivelige) “pletrensning” af den stygge agent Lenz, der i Blüdnikows optik sikkert er troende kommunist den dag i dag. Jeg tror dog samtidig, at den dybeste drivkraft i Blüdnikows rituelle slagtning af Lenz-bogen er en dybtfølt skuffelse over min forvandling fra god Stasi-jæger til en slags kulturradikal pladderhumanist, som er optaget af noget så dubiøst som de menneskelige og psykologiske aspekter af Den Kolde Krig. Dermed havde jeg meldt mig selv ud af det gode koldkrigsbroderskab.

Den fortsatte skyttegravskrig

Selvom jeg allerede havde skrevet et genmæle dagen efter Blüdnikows rituelle slagtning af bogen om Lenz, havde jeg stadig et behov for at sætte slagteren grundigt på plads. Det fik jeg lejlighed til tre uger senere i en kronik i Berlingske. Under overskriften *Når man bliver ideologisk fastlåst* fremstillede jeg Blüdnikow som en slags nutidig variant af 70’ernes rigide munkemarxister:

“Den kroniske kommunistjæger Bent Blüdnikow, som sjovt nok er jævnaldrende med Lenz, har tydeligvis så meget i klemme på det personlige plan, at han er ude af stand til at forstå min bogs egentlige anliggende. Han er tilsyneladende så ideologisk fastlåst i en primitiv form for koldkrigsfundamentalisme, at han helt har mistet overblikket.”

Det gjorde godt! Nu havde jeg endelig en følelse af, at vi var *even*. Der var i mellemtiden også kommet en række positive anmeldelser af *Lenz*. I virkeligheden var der allerede på udgivelsesdagen en fin anmeldelse i Politiken, som jeg i første omgang ikke havde identificeret i Infomedia, fordi mit fornavn – vanen tro – var stavet forkert. Det var min redaktør, der gjorde mig opmærksom på anmeldelsen, som i grunden var så positiv, at det næsten virkede forkert, at anmelderen “kun” havde tildelt Lenz fire hjerter – og ikke fem. Der var jo ingen forbehold overhovedet. Tværtimod var alt såre godt. Det viste sig da også, at Infomedia-udgaven af Politikens anmeldelse var forsynet med fem hjerter! Der var altså sket en fejl eller hvad? Jeg blev nødt til at ringe ind til avisen for at få opklaret sagen. Det rigtige antal hjerter var ... fire, forlød det.

Men der havde også været særdeles positive anmeldelser i Kristeligt Dagblad (2.5.) og Jyllands-Posten (8.5.). Bent Blüdnikow stod tilsyneladende helt alene med sin fordømmelse af bogen. I virkeligheden skulle jeg måske betragte hans afvigende anmeldelse som en gave til mit projekt. Den var adgangsbilletten til de elektroniske medier. Især Radio24syv, hvor jeg hele tre gange fik lejlighed til at forklare, hvor filmen var knækket for Blüdnikow: Først et længere indslag i Radio24syv morgen (30.4.). Så et langt indslag i *Europa i Flamme* (17.5.), hvor jeg blev ringet op af duoen Morten Messerschmidt og Jens Rohde fra Bruxelles. Endelig en hel time med Anders Kjærulff i *Aflyttet* (12.7.), hvor vi kom meget vidt omkring. Min største elektroniske bedrift var dog min medvirken i *Deadline* (5.5.). Nu var det pludselig mig, der sad i studiet i DR Byen og sagde kloge ting, mens Blüdnikow "kun" havde været med på en telefon tidligere på dagen. En direkte duel har vi stadig til gode. Der var faktisk planlagt en sådan på JP.TV i juni måned, men så blev der udskrevet valg til Folketinget samme dag, og journalisterne fik andre ting at tænke på.

Bogen om *Lenz* kan kaldes en succes: Positive anmeldelser og omtale i medierne. Alligevel er jeg ikke helt tilfreds. Det forekommer mig, at en del anmeldere – også de positive – i for ringe grad forholder sig til bogen om *Lenz* som *bog* og i for høj grad bidrager til at forlænge skyttegravskrigen om Den Kolde Krig. I den ene skyttegrav sidder Blüdnikow, som læser bogen om *Lenz* som en skandaløs pletrensning af en landsforræder. I den anden skyttegrav har man principielle betænkeligheder ved en bog om en mand, der ikke er dømt for noget ved en domstol. Tydeligst kommer denne position til udtryk i en – i øvrigt grundlæggende positiv anmeldelse – i *Arbejderen*: "Men om Jung var spion eller ej opklarer bogen ikke, hvorfor man kan diskutere det rimelige i at den udgives og igen »pletter« en mands ry." Bortset fra, at det åbenbart er for abstrakt for *Arbejderens* anmelder, at man godt kan være skyldig i noget uden at være dømt – Morten Jung blev som bekendt kun "reddet" af forældelsesfristen – bemærker man, at anmeldelsen i realiteten er en omvendt Blüdnikow – endda med genbrug af pletrensningsretorikken. *Arbejderens* problematisering af (den evt. manglende) overensstemmelse(n) mellem *Lenz* og Morten Jung, som ikke spiller nogen særlig rolle i bogen, genfindes i varierende grader i andre anmeldelser: f.eks. Kristeligt Dagblad og bibliotekernes lektøruddataelse (uge 2015/22). Selv i Politikens overskrift – i ordet "måske" – kommer denne betænkelighed til udtryk: "Spændende personportræt går i fodsporene på en (måske) spion." Kun historikeren Gese Friis Han-

sen, som gæsteanmelder *Lenz* i Jyllands-Posten, læser bogen helt på dens egne præmisser.

Det er ærgerligt, at anmelderne – med en enkelt undtagelse – er mere optaget af at anbringe en forfatter (og sig selv) i en skyttegrav end i at læse en bog på dens egne betingelser. Når anmelderne ikke opdager, hvad *Lenz* dybest set handler om, når bogen måske ikke ud til de ideelle læsere: Morten Jungs generationsfæller, 68-generationen. Man kan forestille sig, at mange fra denne meget læsende generation ville kunne nikke genkendende til en ting eller to i disse centrale linjer fra bogen:

”En generationstypisk historie om et velbegavet og ambitiøst menneske, der i sin idealistiske ungdom nærer stærkt venstreorienterede synspunkter for gradvist i en mere moden alder at bevæge sig i en mere borgerlig retning. Morten Jung er bare gået et skridt videre end de tusindvis af tidligere medkæmpere fra den mest venstreorienterede generation i danmarkshistorien. De fleste, der er vandret den samme vej og i dag sidder i gode samfundsbevarende stillinger eller allerede har ladet sig indrullere i de evige golfspilleres rækker, har nøjedes med at sværme uden at handle. Men netop fordi Morten Jung er gået skridtet videre, bliver han også fanget af fortiden.”

Noter

1. Mikael Busch: *Lenz – Stasi-agenten, der blev fanget af fortiden*, København: People's Press, 2015, s. 243
 2. Danmark under den kolde krig, København: DIIS, 2005, bd. 4, s. 414
 3. *Berlingske* 20.5.2015
 4. *Arbejderen* 25.6.2015
 5. *Politiken* 28.4.2015
 6. Busch, op.cit., s. 139-140
- Mikael Busch, lektor ved Kolding Gymnasium samt forfatter og boganmelder ved JP, cand.mag. i tysk/fransk og sidefag i mediefag fra Aarhus Universitet samt sprogofficer i polsk, MB@kolding-gym.dk

Mikael Busch
lektor ved Kolding Gymnasium
samt forfatter og boganmelder ved JP,
cand.mag. i tysk/fransk og sidefag i mediefag
fra Aarhus Universitet
samt sprogofficer i polsk,
MB@kolding-gym.dk